

HEGEMONİK DÜZEN TARTIŞMALARI VE ELEŞTİREL GÖRÜŞLER

Nilüfer KARACASULU*

Özet

Bu makalenin amacı, uluslararası ekonomi politikteki yakın zamandaki eleştirel görüşleri de dikkate alarak, hegemonik düzen hakkındaki tartışmaların kapsamlı olarak analizidir. İlk bölümde uluslararası ekonomi politikteki geleneksel düşünceleri oluşturan liberalizm, Marksizm ve merkantilizm yaklaşımları ve onların hegemonya görüşleri açıklanmaktadır. Gramşiyancılar tarafından geleneksel hegemonya yaklaşımına karşı çıkan eleştirel görüşler geliştirilmiştir. İkinci bölümde, geleneksel görüşlerden farklılık yaratan Antonio Gramsci'nin hegemonya kavramına kazandırdığı anlam ve ondan etkilenen Robert W. Cox tarafından geliştirilen kavramsal çerçeve açıklanmaktadır. Son olarak, neo-Gramşiyancı görüşlerin güncel öncelikleri ve eleştirileri verilirken, benzer ve farklı noktalar saptanmaktadır. Sonuç olarak, uluslararası alanda hegemonik düzen geleneksel görüşten farklı olarak toplumsal güçler-devlet biçimleri-dünya düzenleri ilişkisi içinde ele alındığında, uluslararası ekonomi politikte yakın zamandaki küreselleşme ile ilgili tartışmalara farklı bir boyut kazandırmaktadır.

Anahtar kelimeler: Uluslararası ekonomi politik, hegemonya, dünya düzeni, eleştirel kuram, küreselleşme

DEBATES ON HEGEMONIC ORDER AND CRITICAL PERSPECTIVES

Abstract

The aim of this article is to inclusively analyze the debates on hegemonic order, also taking into consideration recent critical thoughts in international political economy (IPE). In the first section, the three conceptions of classical IPE, which are liberalism, Marxism and mercantilism, and their notions of hegemony are explained. Gramscians have developed critical views on hegemony, which contradicts to the classical hegemony approach. In the second section, the meaning of hegemony as developed by Antonio Gramsci, which is different than classical conceptions, as well as the conceptual framework developed by his follower Robert W. Cox are explained. Lastly, as the contemporary priorities and challenges of neo-Gramscian perspectives in IPE studies are given, similarities and differences are indicated. As a conclusion, when the notion of hegemonic order in international realm is considered as a relation between social forces-state structures-world order, which is different than traditional approaches, it brings a new aspect to the contemporary discussions on globalization in IPE.

Key concepts: International political economy, hegemony, world order, critical theory, globalization

* Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Tınaztepe Yerleşkesi, Buca-İzmir E-posta: nilufer.karaca@deu.edu.tr, Tel: +902324128219

*JEL Sınıflandırması: F50***1. GİRİŞ**

Geleneksel olarak uluslararası ilişkilerde en önemli konular barış ve güvenlik olarak kabul edilmiş olup, uluslararası ekonomik ilişkilerle ilgili konulara daha az yer verilmiştir. Fakat devletler ekonomik olarak birbirlerine daha bağımlı hale gelmeye başlayınca bu durum değişmiştir. Ekonomik konuların öneminin artması ile birlikte 1970'lerin başında, klasik gerçekçilik kuramı dünya ekonomisindeki değişimlerin devletlerin ilişkilerini ve siyasalarını nasıl etkilediğini açıklayamamıştır. Bu dönemde uluslararası ekonomi politik ile ilgili henüz bir okul oluşturulmamış olduğundan, işletme ve ekonomi okulları bu konuya dikkati çekmeye başlamışlardır. Örneğin, Raymond Vernon çokuluslu şirketlerin gelişmeleri ile ilgili yazdığı kitapta, ekonomik karşılıklı bağımlılık nedeniyle ulusal ekonomilerin bağımsızlığını yitirmeye başladığını, ulus-devletlerin çok uluslu şirketlerden etkilendiğini belirtmiştir (Vernon, 1971). Richard Cooper ise, düşük önemde tanımlanmış olan ekonomik konuları dikkate alan yeni bir dünya düzeninin gerektiğini belirtmiştir. (Cooper, 1968) Aynı zamanda, Harvard Uluslararası İlişkiler Merkezi'nde liberal düşünceler dile getirilmeye başlanmış, Keohane ve Nye yüksek ve düşük politikaların birbirleri ile yakınlaştığını vurguladıkları uluslararası ilişkiler ile ilgili bir kitap yayınlamışlardır (Keohane ve Nye, 1972).

Bu dönemde, uluslararası ekonomi politik alanında öncelikle Kuzey Amerika'da ve İngiltere'de çalışmalar başlamıştır. İngiliz Uluslararası Çalışmalar Birliği'nde (BISA) ve Kuzey Amerika Uluslararası Çalışmalar Birliği'nde (ISA) ilgili araştırma grupları kurulmuştur. Bu alandaki çalışmalar günümüze kadar artmaya devam etmiştir. Murphy ve Nelson (2001), uluslararası ekonomi politik alanında İngiliz okulu tarafından yapılan çalışmaların Amerikan okulundan farklı olduğunu ve İngiliz okulunun kendisini eleştirel uluslararası ekonomi politik olarak adlandırmayı tercih ettiğini belirtmişlerdir.¹

1970'lerde uluslararası ilişkilerin bir alt dalı olarak kabul edilmiş olan uluslararası ekonomi politığın neleri kapsadığı üzerine halen daha birçok tartışma olmakla beraber, disiplinler arası bir alan olarak, "politika ile ekonomi arasındaki ilişkileri" kapsamaktadır (Frieden ve Lake, 2000: 1). Denemark ve O'Brein'a (1997: 215) göre, uluslararası ekonomi politik, uluslararası ilişkiler geleneğinin bir alt dalı olarak görüldüğünde ve devlet başlıca aktör olarak ele alındığında bu yaklaşım "geleneksel" olarak adlandırılmalıdır. "Geleneksel" uluslararası ekonomi politik yaklaşımı ticaret, yatırım ve parasal ilişkileri devlet merkezli olarak ele alır. Denemark ve O'Brein (1997: 215) yeni araştırma alanlarını ele alan, devlet merkezli yaklaşımı sorgulayan ve ekonomi ile politika arasındaki etkileşimi belirginleştirmeye çalışan ikinci yaklaşımı ise, "kapsayıcı" uluslararası ekonomi politik yaklaşımı olarak adlandırmışlardır. Bu yaklaşım gelenekselde yer alan

¹ İngiliz okulunun uluslararası ekonomi politik ile ilgili başlıca dergileri "Review of International Political Economy" ve "New Political Economy", ABD'nde ise "International Organizations" olarak görülmektedir.

konulara yer vermekle beraber göç, gelişme, cinsiyet ve ekoloji gibi konulara da yer verir. Analiz düzeyi yalnızca devlet değil, firma, sınıf ve cinsiyet ilişkileridir. Ayrıca, bu grupta yer alan akademisyenler gerçeklerin belirlenmesinde yalnızca pozitivist metodolojinin kullanılması konusuna temkinli yaklaşmaktadır. Denmark ve O'Brein'a göre (1997: 216), daha 1970'lerde devlet merkezli yaklaşımı sorgulayan görüşler ortaya çıkmaya başlamıştır. Wallerstein'in "dünya sistemi", Keohane ve Nye'in "kompleks karşılıklı bağımlılık", Ruggie'nin sosyal inşaacı, Gill ve Cox'un yeni Gramşiyen², Strange'in devlet ve pazar ilişkileri ile güvenliği ilişkilendirdiği ve firmaları ön plana çıkardığı çalışmaları ve feministlerin argümanları, geleneksel yaklaşımı sorgulayan uluslararası ekonomi politik görüşlerine örnek olarak verilebilir.

Uluslararası ekonomi politığın sınırları açık bir şekilde belirlenmemiş olmakla beraber, bu alandaki kuramsal analizlerde en yaygın olarak benimsenmiş ayırım rasyonel epistemolojik metodolojiye dayanan, liberal, gerçekçi ve Marksist gruplar bazında verilen tipolojidir. Günümüzde halen daha, ABD'deki uluslararası ekonomi politik çalışmaları rasyonel görüşlerce yönlendirilmektedir. Fakat yirmi birinci yüzyılda uluslararası ilişkiler kuramlarında epistemolojiye dayalı kuramsal ayırım yapılırken, uluslararası ekonomi politik alanında da rasyonel ve eleştirel görüşlerden bahsedilmektedir.

Uluslararası ilişkilerde metodoloji ile ilgili ilk tartışmalar 1950'lerde ve 1960'larda görülmüştür. Bu dönemde, uluslararası ilişkilerde bilimsel veya pozitivist metodların uygulanmasını savunan davranışsalci düşünürlere, gelenekselci veya klasik yaklaşımı savunanlar karşı çıkmıştır. Gelenekselciler tarih, felsefe ve hukuk üzerine vurgu yaparken, davranışsalcılar bilimin bütünlüğünü vurgulayarak, niceliksel analizler de dahil olmak üzere doğa bilimlerinde olduğu gibi analiz metodlarının uygulanması gerektiğini söylemişlerdir (Jackson ve Sorenson, 2003: 227-246). Metodoloji konusunda tartışmaların bir ikincisi ise daha yakın zamanda görülmüştür. 1990'larda, uluslararası ilişkilerde pozitivist metodolojinin uygulanmasına karşı çıkan ve genel olarak positivism sonrası olarak gruplandırılan düşünceler ortaya çıkmıştır (Jackson ve Sorenson, 2003: 247-266). Positivism sonrası yaklaşımların içinde yer alan eleştirel kuramlar, uluslararası ekonomi politik alanındaki Marksist düşünceler ile yakından ilişkilidir. Eleştirel kuramlar genel olarak positivismin üç önemli varsayımını reddeder: objektif dış gerçeklik olabileceğini; özne (analiz eden) / nesne (analiz edilen konu) farklılığını; sosyal bilimlerde değer yargılarının bulunmadığını. Eleştirel kurama göre ahlak, politika ve ideolojiden bağımsız bilgi üretilmemektedir. Bilgi araştırmacının önem verdiği konuları yansıtır ve her zaman önyargılı olarak üretilir. Rasyonalist epistemolojik analize karşı çıkan Robert W. Cox (1986: 207), kuramın her zaman birisine ait ve bir amacı olduğunu belirterek bu görüşü yansıtmaktadır. Eleştirel kuram, uluslararası ilişkilerdeki düşünürlerin çalıştıkları konudaki bilgiye ulaşma

² İngilizce 'Gramscian' terimine karşılık olarak Türkçe literatürde 'Gramşiyen', 'Gramsci okulu' veya 'Gramscici' terimleri kullanılmakta olup, bu çalışmada 'Gramşiyen' terimi kullanılması tercih edilmiştir.

konusunda bağımsız kalamayacaklarını vurguladığından, davranışsalci ve gelenekselci yaklaşımlardan farklıdır.

Eleştirel kuram, devlet ve devlet sisteminin incelenmesinin ötesinde dünyada güç ve hakimiyet çalışmaları üzerine vurgu yapar. Hegemonik güçlerin dünya politikasını ve ekonomisini yönettiği ve insanlığın bundan nasıl özgürleştirilebileceği konusuna odaklanır. Bu konuda yapılan eleştirel çalışmalarda, Marksist uluslararası ekonomi politik düşünürler ön plana çıkmaktadır. Eleştirel kuramın öncülerinden olan Cox'dan esinlenen yakın zamandaki neo-Gramşiyen görüşlere ilgi gittikçe artmaktadır. Fakat bu çalışmalara ilgi özellikle Avrupa'da ve Kanada'da görülmekle beraber, ABD'de daha az olmaktadır (Denemark ve O'Brein, 1997: 232).

Türkçe literatürde uluslararası ekonomi politik (Ataman, 2007a), uluslararası ekonomi politik içinde Marksist yaklaşımlar (Özdemir, 2006; 2007) ve hegemonya ile ilgili kapsamlı çalışmalar (Eralp, 2006) mevcuttur. Soğuk Savaş sonrasında Avrupa'dan başlayarak farklı bağlamlarda tartışılan Gramşiyen görüşler, hegemonik düzen tartışmalarının değişen yapısını anlamamız için önemli ipuçları vermektedir. Bu bağlamda küreselleşme ve hegemonya tartışmalarını da taramak, uluslararası ekonomi politikte hegemonik düzen tartışmalarının farklı bir yönünü göstermektedir. Bu çalışmanın amacı, günümüzdeki eleştiriler görüşleri de dikkate alarak, hegemonik düzen üzerine tartışmalara belirli bir noktadan eklenilebilmektir.³ İlk olarak, uluslararası ekonomi politik alandaki geleneksel görüşlere ve hegemonya tanımına yer verilmektedir. Rasyonel geleneksel yaklaşımlarda devlet ve toplumsal sınıfları birbirinden bağımsız olarak görmek ve toplumsal sınıfların tarihsel süreçlerdeki konumlarının değerlendirilmemesi, politika ile ekonominin ilişkisinin değerlendirilmesinde eksiklik yarattığı görüşü ile ikinci bölümde, Gramsci'nin ve Gramsci'den etkilenen Cox'un sunduğu kavramsal çerçeve incelenecektir. Hegemonyanın eleştirel kuramı var olan dünya düzenini sorgular; kurumları, toplumsal ve güç ilişkilerini olduğu gibi var saymaz ve onların değişim içinde olup olmadıklarını araştırır. Yalnızca geçmişle uğraşmaz, durmadan gelişen tarih ve gelişme olasılığını araştırmakla ilgilenir (Bieler ve Morton, 2004: 86). Neo-Gramşiyenler ise, devlet içinde önde gelen toplumsal güçler tarafından oluşturulan hegemonyanın daha sonra dünya düzeyinde dışarıya doğru yöneltilmesine vurgu yapmaktadırlar. Bu bağlamda devletin hegemonyasından transnasyonal/ulus-aşırı hegemonya tartışmalarına geçiş önemli bir noktadır. Yinede, her yaklaşımın güçlü ve zayıf olduğu yönler vardır. Buna bağlı olarak,

³ Bu konu ile ilgili bazı tartışmalar daha önce dile getirilmekle beraber, üzerinde yabancı literatürde halen daha güncel tartışmalar yapılmakta olduğundan önemli görülmüş olup, günümüzdeki Avrupa Birliği ve küreselleşme tartışmalarındaki yerini anlamak için kapsamlı olarak analizi gerekli görülmüştür. Bkz: R. Shilliam (2004). Hegemony and the Unfashionable Problematic of Primitive Accumulation. *Millennium: Journal of International Studies*, 32 (1): 59-88; W. I. Robinson (2005). Gramsci and Globalisation: From Nation-state to Transnational Hegemony. *Critical Review Of International Social and Political Philosophy*, 8 (4): 1-16; C. Berry (2007). Rediscovering Robert W. Cox: Agency and the Ideational In Critical IPE. *Political Perspectives CIP*, 1 (8): 1-29.

neo-Gramşiyen görüşler de ekonomi politik içinde eleştirilmektedir. Bu makalede son olarak, neo-Gramşiyen akımın temsilcisi düşünürler tarafından geliştirilen görüşlerin eleştirel bir okumasını yaparak, eleştiriler düşünceler arasındaki benzer ve farklı noktaları saptamak, günümüzde giderek artan neo-Gramşiyen görüşler ile ilgili bilgiler sağlamaktadır.

2. HEGEMONYANIN POZİTİVİST KURAMLARI

Uluslararası ekonomi politikte, geleneksel olarak adlandırılan liberal, merkantilist ve Marksist yaklaşımlar aynı bilimsel pozitivist ontolojiye sahip olsalar da, üç farklı analitik görüş sunmuşlardır (Acar, 2007; Ozdemir, 2007; Ataman, 2007b). Devlet müdahalesini benimseyen merkantilizm yaklaşımı, ekonomi ve politika arasındaki ilişkide politik kararların etkinliğine vurgu yaparken (Gilpin, 1987: 31)⁴, ekonomik liberalizm yaklaşımı ekonominin bağımsızlığı ve Marksizm yaklaşımı ise ekonominin etkinliği üzerinde durur. Merkantilist yaklaşıma göre ana aktörler devletler iken, ekonomik liberalizme göre şahıslar, Marksizm'e göre ise sınıflardır. Ekonomik ilişkilerin yapısı merkantilizme ve Marksizm'e göre çatışmacı, ekonomik liberalizme göre işbirlikçidir. Merkantilizme göre ekonomik amaç devletin gücünü artırmakken, ekonomik liberalizme göre şahısların durumunu maksimize etmek ve Marksizm'e göre sınıf çıkarlarını sağlamaktır. Ekonomik liberalizm serbest pazarı ve devlet müdahalesinin azaltılmasını vurgularken, Marksizm üretim ilişkileri, merkantilizm de endüstrileşme ve ulusal yeterlilik üzerinde durmuştur (Gilpin, 1987: 25-41).

Krasner'e (2004: 111-9) göre, yakın zamanda uluslararası ekonomi politik alanında başlıca tartışmalar yeni gerçekçiler ve yeni liberaller arasında görülmekle beraber, kapsamlı genel bir kuram sunulamamıştır. Yeni liberaller ve yeni gerçekçiler arasındaki tartışmalara bakıldığında, farklı vurguları olduğu görülmüştür. Liberalizmin ilgilendiği en önemli problem pazarın başarısızlığı, yani çıkarların yalnızca kişisel hesaplamalar ile maksimum sonuca ulaşmadığı durumudur. Yeni liberaller, devletlerin mutlak kazanç elde etmek için işbirliğine gireceklerine inanır. İşbirliğine engel olan en önemli neden aldatmadır. Yeni gerçekçiliğe göre ise, devletler karşılaştırmalı kazançlar ile ilgilenmektedir. Gerçekçiliğin ilgilendiği en önemli problem, sıfır getirili çatışmaların devletlerin güç ve çıkarları göz önüne alındığında nasıl çözümlendiğidir.

Genel olarak uluslararası ilişkilerde pozitivist yaklaşımla hegemonya kavramı belirli bir coğrafi alanda veya bir faaliyet alanında bir devletin diğerleri üzerinde kurduğu hakimiyeti belirtmek için kullanılır. Bu hakimiyet ekonomik ve/veya askeri kaynaklar ile sağlanmaktadır, kültürel boyut veya bağımlı aktörlerin rızası dikkate alınmaz. Güçlü aktör kendi isteklerinin yerine getirilmesi için güç kullanımı ile veya tehdit göstererek diğer devletleri zorlayabilir. Bir başka deyişle

⁴ Gilpin, daha genel bir kavram olan ekonomik milliyetçilikten bahsetmiş ve bu görüşün merkantilizm, korumacılık ve yeni korumacılık da olarak adlandırıldığını belirtmiştir.

zorlama işbirliği vardır. Bu görüş benimsendiğinde analiz düzeyi devlet ve uluslararası sistemdir.

Geleneksel görüşler arasından ilk olarak yeni liberal görüşe göre, hegemon gücün ham maddeleri, sermaye kaynaklarını ve pazarı kontrol etmesi, katma değeri yüksek malların üretiminde rekabetçi avantaja sahip olması ve devletlerarası ekonomik ilişkileri yönetebilmek için diğer bütün devletlerden daha güçlü olması gerekir. İkinci olarak, hegemon gücün siyasi ekonomiyi yönetmek için istekli olması gereklidir. Üçüncü olarak da, hegemonik gücün tüm dünyada başat askeri güç olmasa da, uluslararası politik ekonomide istikrarın sürdürülmesi için yeterince askeri güce de sahip olması gereklidir. Yine de Robert O. Keohane (2001: 20-31), hegemonun askeri gücünü doğrudan ekonomik amaçları doğrultusunda kullanamayacağını belirtir. Askeri güç kullanımı yerine, “kompleks karşılıklı bağımlılık” üzerinde durur. Keohane (2001), devletlerin gittikçe birbirlerine daha bağımlı hale geldiğine inanmaktadır. Keohane’e (2001) göre, “kompleks karşılıklı bağımlılığın” dört özelliği vardır: devletler ve devlet dışı aktörler arasında artan ilişkiler; düşük ve yüksek önemdeki politika konuları arasında fark olmadığını kabul eden yeni uluslararası konular ile ilgili gündem; ulusal sınırlar ötesinde aktörler arası ilişki için birçok kanalın kabul edilmesi ve askeri gücün etkinliğinin azalmasıdır. Bir başka deyişle toplumlar arasında birçok ilişki kanalı ve farklı birçok konu ile ilgili ilişkiler vardır. Bu bağlamda, hegemon ortadan kalksa da işbirliği sürecektir. Başlıca kapitalist devletlerin ortak çıkar ilişkileri olduğu için işbirliği sürme olasılığı çok güçlüdür. İşbirliğinin kurulma aşamasında hegemon güç önemlidir, fakat uluslararası örgütler kurulduktan sonra işbirliğinin sürdürülmesi ve kalıcı olması rejimlere bağlıdır. Örneğin, ABD hegemonik güç olarak İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra ticari ve mali alanlarda uluslararası işbirliğinin kurulmasına yardımcı olmuştur. Fakat ABD’nin gücünün azalmasından sonra da işbirliği sürmüştür. Bir başka deyişle, hegemon eskisi kadar güçlü olmasada, gerekli uluslararası örgütler kurulduktan sonra bu örgütler ayakta kalır ve işbirliği sürer. İşbirliğinden ortak çıkarları olan ülkeler uluslararası rejim içinde çalışmalarını sürdürür.

İkinci olarak, gerçekçi görüşte olan Gilpin’e (1987: 73) göre 18. ve 19. yüzyılda İngiltere ve 20. yüzyılda ABD tarafından gerçekleştirilen liberal uluslararası ekonomik düzen dönemlerinde tek bir başat güç tarafından kurulan hegemonik istikrar görülmüştür. Yeni gerçekçilerin hegemonik istikrar kuramına göre, hegemonya askeri ve ekonomik güçleri ile tanımlanan bir hakimiyet ilişkisidir. Hegemon devlet, gücü ile dünyadaki diğer devletlere kendi kurallarını dayatmaya ve böylece istikrar sağlamaya çalışır. Hegemonun düşüşü ile sistemdeki istikrar bozulur (Gilpin, 1987: 78-9).

Üçüncü olarak Marksistler ise, sınıflar arası mücadele ve eşitsiz gelişme üzerine odaklanırken, kapitalist dünya düzeni içinde hegemonun rolüne bakarlar. Marksistlere göre, ABD’nin hegemonik hakimiyeti, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra kapitalizmin yayılması ile aynı dönemde gerçekleşmiştir. Bu dönem 1970’lerin sonuna doğru kriz ile karşılaşmıştır. Bu bağlamda hegemonya krizi kapitalizmdeki krizle aynı zamanda görülmüştür. Marksistler hegemonya

kuramlarını yarım olarak değerlendirir, çünkü bu kuram kapitalist eşitsiz gelişmedeki değişimleri açıklamaz. Fakat Marksistler de, hegemonya kavramını bir devletin hakimiyeti anlamında kullanır. Gerçekçiler gibi, onlar da zenginlik ve gücün birbirlerini tamamladıklarını kabul ederler. Yeni Marksizm'in temsilcisi Wallerstein'in çalışmaları da bu noktayı gösterir. Wallerstein, kapitalizmin tarihi olarak modern devlet sistemine bakmış ve hegemonya ile askeri gücün rolünü vurgulamıştır. Wallerstein, uluslararası ekonomi politikteki sınıf mücadelesi yaklaşımını devlet merkezli analize uygulamıştır. Wallerstein'in 'dünya sistemi' yaklaşımı, ekonomik ve politik yapıları bir arada değerlendirmektedir. Wallerstein'in başlıca üzerinde durduğu konu, kapitalizm ile karakterize edilen modern dünya ekonomisinin analizidir. Kapitalist dünya ekonomisi 16. yüzyılda kurulmuştur. Avrupa'da başlamış ve dünyanın diğer bölgelerine yayılmıştır. Daha sonra uzmanlaşma gerçekleşmiştir. Kapitalist dünya ekonomisi çekirdek, çevre ve yarı çevre alanların hiyerarşisi üzerine kurulmuştur. Çekirdek alanlar sofistike tarım ve seri üretim yapan endüstriler gibi gelişmiş ve kompleks ekonomik aktiviteleri barındırır. Bu aktiviteler burjuva tarafından kontrol edilir. Çevresel alanlar hiyerarşinin en alt basamağında yer alır. Bu alanlar şeker, tahta gibi yarı mamul malları üretir. Zorla çalıştırılan iş gücü vardır. Çok az endüstriyel aktivitede bulunurlar. Yarı çevre alanları ekonomik olarak karışıktır ve üst ile alt düzeyler arasında yer alan orta düzeyde ülkelerdir. Kapitalist dünya ekonomisinde eşitsiz alışveriş vardır. Ekonomik kazançlar çevreden çekirdek alanlara transfer edilir. Bu transfer aynı zamanda çekirdek alanda güçlü ve çevrede ise zayıf devletlerin oluşmasına yol açar. Güçlü devletler zayıf devletleri eşitsiz alışverişe zorlayabilir. Bundan dolayı, yalnızca işverenlerin işçilerden kazançlar elde etmesine değil, çekirdekte yer alan devletlerin kazançlar elde etmesine de yol açar. Bu eşitsiz değişim nedeniyle bu sistemde gerginlikler oluşur. Fakat ikisinin arasında yer alan yarı çevre bu gerginliklerini azaltır ve çekirdek ülkelerin doğrudan bütünleşmiş bir karşı koyma ile karşılaşmasına engel olur. Devletler çevreden yarı çevreye ve çekirdeğe geçebileceği gibi bunun tersine doğru gelişim de görülebilir (Wallerstein, 2001). Genel olarak Marksist ve dünya sistemi yaklaşımları, diğer geleneksel yaklaşımlar gibi İngiltere veya ABD gibi devlet hegemonyasını incelemektedir.

Gramşiyancılar, geleneksel görüşleri özellikle hegemonyanın yaratılmasında rızanın oluşturulmasını ve sivil toplumu dikkate almadığı için eksik olarak görmektedir. Gramşiyancı eleştirel görüşlere göre, devlet endeksli hegemonik düzen anlayışı yerine, dünya düzeni, devletler ve toplumsal sınıflar arası ilişkilerle hareket edilmelidir.

3. GRAMSCİ, COX VE HEGEMONİK DÜZEN

İtalyan Komünist Partisi genel sekreterliği yapan Gramsci, Ortodoks Marksizm'in hakim olduğu bir dönemde, 1920'lerde görüşlerini yazmıştır. Eleştirel kuramlar ise, Gramsci'nin ölümünden sonra, 1980'lerin başından itibaren Batılı Marksist tartışmalar ile gelişmiştir. Ama Gramsci'nin çalışmaları eleştirel kuramlar için esin kaynağı olmuştur (Farrands ve Worth, 2005: 49-50). Gramsci (2007), Mussolini döneminde cezaevlerinde yazdığı "Hapishane Defterleri" adlı eserinde

İtalya’da yaşanan sorunları yeni bir anlayışla ele alırken, geleneksel hegemonya anlayışını değiştirecek devlet ve toplum ilişkileri üzerine notlar almıştır.

Gramsci, toplumlararası ilişkileri dikkate alarak hegemonya kavramının tanımını değiştirmiştir. Hegemon olmak için ekonomik ve politik gücün yeterli olmadığını, bağımlı grupların rızasına da gereksinim duyulduğunu belirtmiştir (Cox, 2010: 216-7). Bu nedenle, hegemon amaçlarını elde etmek için yalnızca baskı/zorlama kullanmaz, aynı zamanda sistemdeki diğer aktörlerin rıza göstermelerini de sağlamaya çalışır. Gramsci’nin özellikle üzerinde durduğu sosyalizme geçiş, sivil toplumda meydana gelecek olan fikirlerin dönüşümüyle sağlanabilir (Vergin, 2003: 69-81; Duverger, 2002: 256-7). Gramsci’ye göre devlet, yöneten sınıfın yalnızca hakimiyetini koruduğu bir yapı değil, aynı zamanda yönetilenlerin rızasını kazandırdığı bir kurumdur. Bütüncül devlet, politik ve sivil toplumun toplamından oluşur (Gramsci, 2007: 328). Sivil toplum ikna mekanizmasına dayanmaktayken, politik toplum baskı ve denetime dayalı faaliyetleri bünyesinde toplar. Bu bağlamda politik toplum, “yönetme ve zorlama aygıtından, yani devlet ya da geniş anlamda hükümetten oluşur” (Duverger, 2002: 256). Ama devlet yalnızca bir baskı aygıtı olarak görülmemektedir. Hegemon ve rıza arasındaki ilişki sivil toplum sayesinde olmaktadır (Germain ve Kenny, 1998: 14). Sivil toplum, “ideolojinin tüm dalları (bilim, iktisat, hukuk, sanat, felsefe, din, kültür, folklor gibi) ve ideolojiyi yaratan ve yayan örgütler de dahil olmak üzere, ideolojinin aldığı tüm biçimlerle (okul, kitaplık, haber alma araçları gibi) ilgilidir” (Duverger, 2002: 256). Dolayısıyla, Marksistler sivil toplumu ekonomik alan ile kısıtlarken, Gramsci dünya görüşlerini, felsefe ve dinleri, manevi faaliyetleri de sivil toplum içinde değerlendirmektedir. Sivil toplum ve politik toplum, Gramsci’nin deyişiyle “tarihsel bloğun” üst yapısı, devlette birleşir.

“Tarihsel blok” kavramından yapılar ve üst yapılar arasındaki bütünlük olarak söz edilmiştir (Gramsci, 2007: 69). Bu bağlamda, tarihsel blokta doğrudan doğruya üretim güçlerine bağlı sosyo-ekonomik bir alt yapı ile, politik ve sivil toplumdan meydana gelen bir üst yapı görülür. Alt yapı ve üst yapı arasındaki organik bağlantıyı tarihsel bloğun üst yapısını yöneten aydınlar sınıfı sağlar. Bu nedenle tarihsel bloğun gerçekleşmesinde “organik aydınların” rolü çok önemlidir. Aydınlar birbirlerine organik olarak bağımlı bir toplumsal sınıftır. Ekonomik üretim içinde yer alan her bir toplumsal sınıf, yalnızca ekonomik alanda değil toplumsal ve siyasi alanlarda da etkin olan kendi aydınlar sınıfını oluşturur. Bu aydınlar sınıfı yalnızca fikir üretmez, aynı zamanda buldukları toplumsal sınıfın çıkarlarını gözetecek olan hegemonya projesini geliştirerek, toplumsal güçleri organize eder. Bu bağlamda bu sınıf, tarihsel bloğun ortak kimliğini oluşturan fikirlerin ve kurumların oluşmasında ve hegemonya için gerekli rızanın sağlanmasında önemli rol oynar. Tarihsel blok, hegemonik toplumsal sınıf olmadan var olamaz (Gramsci, 2007: 268-270)⁵.

⁵ Gramsci’nin Hapishane Defterleri adlı eserinde, yapı ve üst yapı bütünlüğünün –tarihsel bloğun- ortaya konduğu bir somut örnek uygulama 1789 Fransız Devrimi ile 1870 arasında Fransa’da gelişen olaylar üzerinde yapılmıştır. Seksen yıl içinde Fransa’da yaşanan gelişmelerin incelenmesi, yapı ve üst yapı arasındaki ilişkileri ortaya koymuştur.

1980'lerde Gramsci'den esinlenen Robert W. Cox, Gramşiyen yaklaşımı geliştirmiştir. Cox, gelenekselcilerin devlet merkezli ve ahistorik yaklaşımlarına karşı, küresel düzeyde devlet/sivil toplum bağlantısı üzerine ve “tarihsel bloklara” odaklanmıştır. En önemli argümanı güç ve otoritenin küresel sivil toplumda uygulanmasıdır; küresel düzeyde otoritenin kurulması için maddi kaynaklar ve güç önemli olsa da, onlar kadar önemli olan bir diğer unsur da fikrîsel toplumsal oydaşmadır. Dolayısıyla Cox, Gramsci'nin ortaya koyduğu genel kavramsal çerçeveye dayanarak uluslararası alanda hegemonya faaliyetlerini ve dünya düzenindeki değişimi açıklamaya çalışmıştır.

Cox'un analizi Gramsci'nin ortaya koyduğu “tarihsel blok” ile başlar. Tarihsel bloğun oluşmasında Marksistler yalnızca maddi kapasitelere bakarken, Cox maddi kapasitelerin yanı sıra fikirlere ve kurumlara da önem vermiştir. Bir başka deyişle, tarihsel blok içinde bu üç unsurun birbirleriyle etkileşim içinde olduğunu belirterek, tarihe yalnızca ekonomik çerçeveden bakmamıştır. Maddi şartlar, hem üretimin fiziksel olanaklarını, hem de toplumsal ilişkileri kapsar. Üst yapıdaki fikirler ve politik kurumlar, üretimin fiziksel olanaklarının ve toplumsal ilişkilerin gelişmesini etkilerken, aynı zamanda onlardan da etkilenir. Fikirler, “inter-sübjektif anlamları” ve “kolektif imajları” kapsamaktadır. “İnter-sübjektif anlamlar”, yaygın olarak paylaşılan fikirlerdir. Örneğin, eski çağlarda insanlar feodal beyler tarafından yönetilmeyi, modern tarihte ise devletler tarafından yönetilmeyi kabul etmişlerdir. “Kolektif imajlar”, var olan güç ilişkilerinin meşruluğu, adalet ve toplumsal düzenin anlamı gibi konular hakkında toplumdaki çatışan fikirlerdir. Dolayısıyla, bir tarihsel blok içinde “inter-sübjektif anlamlar” paylaşılsa da, “kolektif imajlar” birbirleriyle çatışabilir veya farklı olabilir. Cox (1986: 218-9), tarihsel blok içinde kurumlara da yer vermiştir. Fikirler ve kurumlar arasında karşılıklı etkileşim görülmektedir. Maddi kapasiteler, fikirler ve kurumların belli bir şekilde bir araya gelmesi ile hegemonik dünya düzeni kurulur (Gale, 1998: 272).

Örneğin, Cox'un “*Pax Americana*” olarak tanımladığı 1945-1970 döneminde Bretton Woods sistemi, IMF ve Dünya Bankası gibi kurumlar ile hegemonik dünya düzeni sürmüştür. Bu dönemde, seri üretim ve seri tüketim ile tanımlanan Fordist sistem ile üretimdeki toplumsal ilişkiler düzenlenmiştir.

“*Pax Americana*”dünya düzeni, 1970'lerde kriz ile karşılaşmıştır. Cox (1986: 233), bu krizin oluşmasında iki belirleyici neden üzerinde durmaktadır: “üretimin uluslararasılaşması” ve “devletin uluslararasılaşması”. Bu dönemde, “ulus-aşırı yönetici sınıfı” etkin toplumsal güçtür. “Ulus-aşırı yönetici sınıfının” yanı sıra taşeron ve tedarikçi küçük ve orta ölçekli işletmeler, bankacılar ve sigortacılar gibi diğer toplumsal güçler de üretimin uluslararasılaşmasını desteklemişlerdir. Kapitalizmin ulus-aşırı yapılandığı bu dönem, aynı zamanda küreselleşme dönemi olarak görülmüştür. Uluslararasılaşma sürecinde, ulus-aşırı toplumsal güçler ile ulusal sermaye arasında çelişkiler ortaya çıkmıştır. Ulusal sermaye korumacılığa gereksinim duyduğu için liberal küresel ekonomiye karşı çıkmıştır. Aynı zamanda, ulus-aşırı şirketlerdeki işçiler ile ulusal şirketlerde çalışan işçiler arasında da ayrılıklar doğmuştur (Cox, 1986: 233-6; Bieler ve Morton, 2004:

94-5). Cox'un "devletin uluslararasılaşması" kavramı ise, uluslararası yükümlülüklerden doğan dışsal baskılar ve içeride oluşan yeni güç ilişkileri doğrultusunda, ulus-devlet yapılarının dünya ekonomisinin gereklerine uyarlanmasını içerir. Bir başka deyişle Cox (1986: 230-2), uluslararasılaşma sürecinin ulus-devlet yapısına etkisi üzerinde durur. Ulus-aşırı toplumsal güçler ile ulusal sermaye arasındaki çelişki devlet yapısına da yansımaktadır. Bu bağlamda devletin uluslararasılaşması, ulus-aşırı bir devletin oluşması değil, ulus-devletin uluslararasılaşmayı içselleştirmesi anlamına gelmektedir.

Cox analizinde, "tarihsel blok" içinde hegemonyanın oluşturulmasında toplumsal güçler, devlet biçimleri ve dünya düzenleri arasındaki karşılıklı etkileşimi vurgulamıştır. Toplumsal güçler, hegemonyanın kurulmasında başlangıç noktasını oluşturmaktadır. Üretimdeki değişim yeni toplumsal güçlerin ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Cox'a göre üretim kavramının anlamı, malların üretiminin yanı sıra, malların üretiminin ön koşulunu oluşturan toplumsal ilişkilerin, ahlakın, kurumların ve bilginin üretimi ve yeniden üretimidir. Toplumsal güçler, ikinci eylem alanı olan devlet biçimlerinin değişmesine yol açar. Devlet biçiminin değişmesi, üçüncü eylem alanı olan dünya düzenini değiştirir. Üretim-devlet biçimleri-farklı dünya düzenleri çerçevesinde Cox, birbirini izleyen üç dünya düzeninden söz eder: liberal uluslararası ekonomi (1789-1873); rakip emperyalizmler dönemi (1873-1945) ve neo-liberal dünya düzeni (İkinci Dünya Savaşı sonrası dönem). Cox'a göre her dönem, farklı devlet biçimleri ve üretim ilişkileri ile nitelenir. Ayrıca, ulusal hegemonyanın dünya ölçeğinde genişlemesi uluslararası örgütler ile desteklenmektedir (Gale, 1998: 273-4).

Kapitalist sistemin toplumsal güçleri, yakın zamanda ekonomik küreselleşme süreci ile ilgilenmektedir. Eleştirel yaklaşım ile küreselleşme kavramı, kapitalizmin dünya ölçeğinde yayılmasıdır ve toplumsal güçler tarafından yönlendirilir. Cox (1986: 236-9), küreselleşmeyi eleştiren yeni toplumsal hareketler olduğunu düşünmektedir. Bu da ekonomik küreselleşmenin yönetimi ile ilgili toplumsal güçler arasında yeni bir mücadele aşamasını başlatacaktır. Toplumsal güçlerin yeniden yapılanmasında birçok olasılık olmakla beraber bazı olasılıklar şunlardır: bir tanesi kapitalist üretimin toplumsal güçlerinin yönlendirdiği hegemonik uluslararası düzen; başka bir olasılık da devletçi yaklaşımların ön planda tutulduğu çatışan güç merkezleri arasında hegemonik olmayan düzen; bir üçüncü olasılık ise üçüncü dünya ülkelerinin güçlü ülkelere karşı oluşturduğu hegemonya karşıtı görüşlerin hakim olduğu düzendir.

Sonuç olarak, hegemonya, Gramşiyen yaklaşım ile bir ülkenin diğerlerinin üzerinde güç kullanarak hakimiyetinin ötesinde fikirlerin de kabul edildiği rıza boyutu ile anlaşıldığında, hegemonik toplumsal düzeni ve bunun nasıl kurulduğunu dikkate almak gerekir. Yalnızca maddi gerçekleri değil, kurumsal, ahlaki ve ideolojik çerçeveyi de değerlendirmeyi gerektirir. Farklı devlet biçimlerinin tarihsel inşası ve politik mücadelenin toplumsal içeriği dikkate alınır. Bunun için de Gramsci'nin "tarihsel blok" kavramından ve devletin sivil toplumla olan ilişkilerden yararlanılmaktadır. Bu noktada geleneksel uluslararası ilişkilerin hegemonya tartışmalarında göz ardı ettiği boyutlar ortaya çıkar. Gramsci'nin

sunduğu kavramsal çerçeve uluslararası ilişkiler disiplininde geleneksel kuramlara alternatif yaklaşım üretmiş, özellikle, uluslararası düzeyde hegemonya düzenini aydınlatmıştır.

3.1. Neo-Gramşiyen Görüşler ve Küreselleşme

Radikal küreselleşme yaklaşımına göre, ortaya çıkan ulus-aşırılaşma uluslararası ekonomi politiği etkilemektedir. Kapitalist küreselleşme devletlerin kontrolünde değil, toplumsal güçler ile yönlendirilmekte ve dünya sistemi ‘eşitsiz’ olarak gelişmektedir (Budd, 2007: 331). Neo-Marksist düşünürler ekonomik küreselleşmenin eşitsiz ve hiyerarşik olduğunu vurgulayarak, liberallerin belirttiği “karşılıklı bağımlıktan” ziyade tek yönlü bağımlılığa yol açtığını vurgulamışlardır. Ekonomik güç, ileri endüstrileşmiş ülkelerin, özellikle ABD, Japonya ve Batı Avrupa’nın elindedir. Bir başka deyişle, ekonomik küreselleşmeden Üçüncü Dünya ülkeleri yararlanamamaktadır. Ayrıca, ileri endüstrileşmiş ülkelerdeki fakir kesimin yaşam şartları küreselleşme ile iyileşmemektedir. Bu nedenle alttaki toplumsal güçler küreselleşmenin ekonomik güçlerine karşı mücadele etmek zorundadır. Kısaca, küreselleşme kapitalizmin bir şeklidir ve kapitalist sınıfın hükümdarlığına ve fakir kesimin sömürüsüne neden olmaktadır.

Bu bağlamda aşağıda, küreselleşme ve hegemonik düzene ilişkin neo-Gramşiyen literatür incelenecektir. Stephen Gill, William I. Robinson, Andreas Bieler ve Adam Morton’un görüşlerine yer verildikten sonra bu yaklaşımlar ile ilgili olumlu ve olumsuz eleştiriler üzerinde durulacaktır.

Gill (1993), küresel üretimin yeniden yapılandırılmasını 1970’lerdeki yapısal değişim içinde incelemiştir. Gill (1993: 40), İkinci Dünya savaşından beri devam etmekte olan “tarihsel bloklardan”, 1970’lerde neo-liberal güçlerin oluşturduğu “ulus-aşırı tarihsel bloklara” geçildiğini söylemektedir. Fakat Gramsci’den farklı olarak Gill, “tarihsel bloğun” hegemon olma olasılığının olduğunu, ama ‘tarihsel bloğun’ üstünlüğü olsa da, her zaman hegemonik yönetimin olmadığını da belirtir (Bieler ve Morton, 2004: 96). Ayrıca Gill, iki önemli kavramı ortaya koymuştur: “yeni anayasacılık (*new constitutionalism*)” ve “disipliner neoliberalizm (*disciplinary neo-liberalism*)”. Burada “disiplin” kavramı ile sermayenin yapısal gücü, ulus-aşırı sermaye ile ilgili sınıfsal oluşumlarda ve örgütlerde uyumun sağlanması ve kontrolü anlaşılmıştır. Bu bağlamda “disipliner neoliberalizm” kavramı yerel ve uluslararası kurumların oluşturulduğu, bir başka deyişle kurumlaşmanın olduğu liberalizm anlamında kullanılmıştır. Gill’e göre, geleneksel anayasacılık politik haklar, zorunluluklar, hürriyetler ile ilgiliyken, “yeni anayasacılık”, “disipliner neoliberalizmin” hakim olduğu dünya düzeninde, ideoloji ve pazar gücü yeni liberal yapılanma için yeterli olmadığı için yasal araçların kurulmasını sağlayan, bir başka deyişle ulus-aşırı liberalizmin gerçekleşmesini sağlayan politikadır. “Yeni anayasacılık” pazarın güvenilirliğini ve etkinliğini, ekonomik siyasanın istikrarlığını, demokratik karar verme kısıtlamalarını vurgulamaktadır. “Yeni anayasacılık” ile sermayenin giriş çıkışı ile ilgili ulusal uygulamalar kaldırılır ve uluslararası örgütlerin denetleme mekanizmaları güçlendirilir (Gill, 1995). Ayrıca, Gill ve Law (1989), Cox’un hegemonya üzerine söylemlerini uluslararası finans çalışmalarına da uygulamıştır.

Bu bağlamda, 1970'lerde Bretton Woods sisteminin yıkılmasına, farklı ülkelerdeki iş ve hükümet aydınlarının uluslararası düzenin devamı ile ilgili genel şartlara bakışlarındaki değişimin neden olduğunu belirtmişlerdir (Gill ve Law, 1989: 477-9). Gill'e (1990: 95) göre, bu değişim zorlama ile değil rıza ile olmuştur. Bu bağlamda, Gill, küreselleşme sürecinde iç dinamiklerin analizinden uzaklaşıp daha ziyade ulus-aşırı devlet-sivil toplum ilişkileri üzerine yoğunlaşmıştır.

Gramscici yazarlar arasında yer alan Robinson'a göre, Gill ulus-aşırı süreçte ABD hegemonyasından bahsederken, hegemonya krizinin ABD'nin ideolojik ve maddi hegemonyasını artırdığını, çünkü ABD'nin yönlendirdiği bir grup kapitalist ülkenin ulus-aşırı hegemonya kurduğunu belirtmiştir. Robinson (2005: 4), Gill'in yaklaşımının devlet merkezli olduğunu, kendisinin ise hegemonya tartışmalarında toplumsal güçleri daha ön plana aldığını vurgulamıştır. Robinson (2005: 11), küreselleşmeye küresel sermayenin artışı tezinden yaklaşım, küreselleşmenin ulusal niteliği olmayan bir kapitalist sınıf projesi olduğunu belirtmiştir. Bu bağlamda, Robinson, Gill'den farklılaştığını iddia etmektedir. 2003 Irak savaşından sonra büyük güçler arasında çekişme olduğu, ABD'nin dünya hegemonyasını ele geçirme isteği olduğu veya ABD, AB ve Asya gibi üç blok arasında hegemonya mücadelesi yaşandığı, Asya'nın ABD'ye rakip olduğu düşüncelerine karşın, Robinson bu açıklamaları tatmin edici bulmamıştır. Bunların yerine ulus-aşırı yapılar ve ulus-aşırı sınıfların gelişmesine vurgu yapmıştır. (Robinson, 2005: 8) Irak'taki 2003 öncesi Baas partisi gibi ulus-aşırı oluşumlara ve küresel düzenin eşitsiz hegemonyasına karşı çıkanlar nedeniyle çatışmaların olabileceğini belirtmiştir (Robinson, 2005: 9).

Neo-Gramşiyen yaklaşım Avrupa Birliği çalışmalarına da uygulanmış olup, Bieler ve Morton, yakın zamandaki Avrupa entegrasyonunun Gramşiyen yaklaşım ile değerlendirilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Gramşiyen görüş ile küreselleşme üretimin ve finansmanın uluslar-aşırı gelişmesi, neo-liberal ideolojiye geçilmesi olarak anlaşıldığında, ulus-aşırı olarak toplumsal ilişkilerin yeniden yapılanmasına yol açtığı belirtilmektedir. Bu bağlamda, 1970'lerde başlayan küreselleşme Avrupa Birliğini de etkilemiş ve toplumsal ilişkilerin yeniden yapılanmasına yol açmıştır. 1980'lerin ortasından itibaren Avrupa'da entegrasyonunun hız kazanması ve toplumsal ilişkilerin yeniden yapılanması yeni işlevselcilik ve hükümetlerarasıcılık kuramlarının varsayımlarıyla açıklanamazken, neo-Gramşiyen yaklaşım ile açıklanabilir (Bieler ve Morton, 2001; Bieler, 2002).

Avrupa Birliği entegrasyonu uzun yıllar yeni işlevselcilik ve hükümetlerarasıcılık kuramları ile açıklanmaya çalışılmıştır. Fakat yeni işlevselcilik ekonomik yayılma (spill-over) konusunda indirgemeci davranırken, hükümetlerarasıcılık devlet merkezli olmasıyla indirgemeci davranmıştır. Her iki görüş de, entegrasyona neden olan tarihsel sürecin nedenlerini incelememiş ve üretimin toplumsal ilişkilerini dikkate almamıştır. Neo-Gramşiyen yaklaşım ise, yeni işlevselciliğin aksine entegrasyonu yayılma (spill-over) etkisinin düzenleyeceği bir süreç olarak tanımlamaz. Liberal hükümetlerarasıcılığın pazarlık ve müzakere varsayımlarını da entegrasyon sürecinin arka planını göz ardı ettiği gerekçesi ile yetersiz bulur. Çünkü neo-Gramşiyencilığa göre önemli olan kurumlar

değil, toplumsal güçlerdir. Ulus-aşırı güçlerin desteklediği Avrupa Birliği yanlısı bir toplumsal güç olabildiği gibi, karşı çıkan bir toplumsal güç odağı da olabilir. Bu toplumsal güç ilişkilerinin oluşturduğu tarihsel bloklar diğeri üzerinde hegemonya kuracaktır. Hegemonya her şeyden önce baskıdan ziyade rızaya dayalı bir süreçtir. Bu ikna sürecinin aktörleri toplumun fikir hayatını yönlendiren organik aydınlardır. Aydınlar, fikirleri ile toplumu tarihsel blok lehine ikna etme kapasitesine sahiptirler. Dolayısıyla, hegemonya kurulurken, toplumun, ulus-ötesi sermaye tarafından Birlik üyesi olmaya veya entegrasyonun hız kazanması konusunda ikna edilmesi bu hegemonik ilişkinin en güzel göstergesidir.

4. ELEŞTİRİLER

Gramşiyen görüşlerin hegemonik düzen tartışmalarına uygulanmasında hem başarılı hem de zayıf yönler olduğunu söyleyebiliriz. Genel olarak yukarıda görüldüğü gibi, Cox'un takipçisi Gramşiyen yaklaşımlar küresel ve ulus-aşırı ölçekteki gelişmelere vurgu yapmışlardır.

Bir eleştiri noktası olarak, neo-Gramşiyenlerin tarihsel materyalist pozisyonu analizlerinin ana noktası olarak kabul etmelerinin, ayrıca toplumsal ilişkilere ve fikirlere çok fazla vurgu yapmalarının, Marksist söylemden uzaklaşmalarına yol açtığı söylenmektedir. Fakat Bieler ve Morton (2004: 99-101) bu eleştiriye katılmayarak, Cox'un dünya düzenini açıklarken, üretimin toplumsal ilişkilerini başlangıç noktası olarak ele almakla beraber, "ideolojinin maddi yapısına" da vurgu yaptığını belirtmişlerdir. Bu da devletin kütüphaneler, okullar, sokak isimleri ve mimari yapılar gibi yollarla ideolojik aracılık yaptığının farkında olduğunu göstermektedir (Morton, 2003: 166-8). Yukarıda da belirtildiği gibi Cox'a göre, fikirlerin ve organik aydınlarmın maddi güçler kadar etkisi olduğu açıktır. Ama yalnızca hegemonya için mücadele eden ve toplumsal güçler tarafından yönlendirilen fikirler "organik" olarak kabul edilmiştir.

Neo-Gramşiyenler, uluslararasılaşmaya ve küreselleşmeye yalnızca tek yönlü olarak yukarıdan aşağıya/dıştan içe bakıp, diğeri yönden bir başka deyişle yerelden küresele/ içten dışa etkileri dikkate almadığı için eleştirilmektedir. Fakat Bieler ve Morton (2004: 101-2), yerel ile küresel arasındaki karşılıklı ilişkinin göz ardı edilmediğini, tarihsel blokların bazı ülkelerde ulusal düzeyde başladığını ve daha sonra farklı ülkelerdeki toplumsal sınıfların ortak çıkarları nedeniyle birleştiklerini söylemişlerdir. Bununla birlikte, Cox'un "dışarıdan içeriye" doğru bakışı ile sınırlı kaldığı görüşüne katıldığımız belirtilmelidir. Çünkü yukarıda da belirtilmiş olduğu gibi, Cox'a göre "devletin uluslararasılaşması" ile devletin uluslararasılaşma sürecini içselleştirmesi anlaşılabilir olup, iç dinamikler ancak sınırlı bir şekilde analize katılmaktadır. Cox'un takipçisi olan yeni Gramşiyen yaklaşımlarda da daha çok ulus-aşırı düzeyde küreselleşme sürecine yoğunlaşmıştır.

Neo-Gramşiyenler, Gramsci'nin yazıları ile çok daha fazla ilgilenilmesi gerektiğini de belirtmektedirler. Örneğin, Murphy'e göre, günümüzde ABD, Japonya ve Batı Avrupa'nın içinde yer aldığı üçlü dünya ekonomik düzeni dışında

kalan devletlerdeki yöneticiler, bu merkeze girmek için mücadele etmektedir. Murphy (1998), ulus-devletin üstünde yapılan bu mücadeleyi anlamakta Gramşiyen görüşlerin kullanılması gerektiğini düşünmektedir. Rupert (1998) ise, sivil toplum ile ilgili çalışmalarda Gramsci'nin görüşlerinden yararlanılmasını savunmaktadır. Sivil toplumun öneminin yalnızca ulus-devlet içinde anlaşılması gerektiğini, çünkü Gramsci'nin yazdığı dönemde sivil toplumun gelişmesine etki eden kurumların günümüzde ulusal sınırları aştığını belirtmektedir. Fakat Gramsci'nin sivil toplum tanımında yer almayan cinsiyet ve aile kurumu gibi modern toplumda ortaya çıkan toplumsal ilişkilerin dikkate alınması gerektiğini de belirtmektedir.

Gramşiyen görüşlerin günümüzde kullanılmasını çekici kılan çeşitli nedenler vardır. Birincisi, Gramsci dünya düzeninin yapısal özelliklerinin açıklanmasında sunulan geleneksel yaklaşımlara eleştirel görüşler sunmaktadır. Gramsci'nin çalışmaları dünya düzeninin tarihsel materyalist algılanmasını sağlamıştır. İkincisi, Gramsci'nin metodolojisinin kullanılmasıdır. Bu metodoloji toplumsal sınıf, kurumlar ve toplumun maddi üretim gücünün yanı sıra fikirlerin gücünün tarihselci algılanmasına ve dünya düzenindeki toplumsal ilişkilerin irdelenmesine olanak sağlamaktadır. Üçüncü olarak Gramşiyen analiz, sivil toplumun yalnızca devlet düzeyinde değil, küresel düzeyde de ele alınmasını açıklamaya katkıda bulunmuştur (Germain ve Kenny, 1998: 5-7). Bunlara ek olarak Gramşiyen görüşler, dünya düzeninin yeniden üretilmesinde kültürel boyutun vurgulanması, pozitivist yöntemin egemenliğine karşı çıkışı ve devlet endeksli iktidar anlayışını sorgulayıp çok boyutlu hegemonyayı açıklaması ile de önem taşımaktadır (Keyman, 1997: 240).

Fakat Germain ve Kenny (1998: 19), Gramsci'nin yazılarının günümüze uygulanmasında dikkatli olunması gerektiği uyarısında bulunmuşlardır. Gramsci'nin hegemonya kavramının ulusal toplumsal yapının dışında, küresel sivil toplumun geliştirilmesinde uygulanıp uygulanmayacağını sorgulamışlardır. Hegemonya sivil toplum alanında rıza ile geliştirilmektedir. Başat sınıf yönetirken diğer sınıflara karşı değil onların rızası ile hareket etmektedir. Fakat Germain ve Kenny'ye (1998: 19) göre, dünya düzeninde rızanın bulunup bulunmadığının değerlendirilmesi problem taşır. Birinci zorluk Gramsci'nin sivil toplum tanımında yer almayan cinsiyet ilişkileri ve aile kurumu gibi, Gramsci'nin ölümünden sonra önemi artmış olan insanların toplumsal hayattaki katılımlarını etkileyen modern toplumlardaki ilişkilerdir. İkinci olarak, Gramsci'nin hegemonik mücadele anlayışının günümüzdeki çok farklı kültürel yapıya ve medya teknolojilerine sahip toplumlara uygulanıp uygulanamayacağı ile ilgilidir. Kısaca, Germain ve Kenny (1998), Gramsci'nin geliştirdiği kavramların ulusal toplumsal oluşuma dayanmakta olduğundan küresel sivil topluma ne kadar uyarlanabileceğini sorgulamışlardır. Benzer bir şekilde Keyman (1997: 249) da, Cox'un uyguladığı Gramşiyen eleştirel kuramın sınıf dışı kimlikleri ele almamasının sorun yarattığını belirtmiştir. Cox'un yaklaşımında "bireyin sınıf kimliğinin birincil olması varsayımı yapılarak diğer kimlik konumları bu ayrıcalıklı kimlik içinde eritilmiştir."

Bu tartışmaların ötesine giden, Farrands ve Worth ise, uluslararası ekonomi politikte neo-Gramşiyen görüşleri önemli görmekle beraber, daha eleştirel yaklaşılması gerektiğini savunmaktadır. Örneğin, Habermas'ın vurguladığı "düşünümsellik" ve "özgürleşme" tartışmalarına da yer verilmesi gerektiğini belirtmektedirler (Farrands ve Worth, 2005).

5. SONUÇ

Gelenekselci görüşlerin dünyadaki hegemonik düzen konusundaki yaklaşımları, 1980'lerde Robert Cox'un öncülüğünde geliştirilen Gramscici eleştirel kuram tarafından sorgulanmaya başlanmıştır. Gramşiyenlere göre, hegemonya yalnızca güç/zorlama ile yönetim olarak değil, fikirlerin kabul edilmesi ve maddi kaynak ve kurumlarla desteklenmesi ile geniş tabanlı rızanın görüntüsü olarak anlaşılır. Gramşiyen yaklaşım, rızaya dayalı hegemonyayı zora dayalı hegemonyadan ayırmasıyla, geleneksel hegemonya tartışmasına yeni bir boyut kazandırır ve genişletir. Alt yapıların ve üst yapıların bütünlüğünün kurulmasında, Gramsci'nin deyişle "tarihsel bloğun" kurulmasında, hegemonyanın nasıl işlediği üzerinde durur. Bunun nasıl işlediğini anlamak için yalnızca zorla kurulan maddi güçlere dayalı hegemonyaya bakmak yeterli olmaz. Baskının yanı sıra, rızanın hegemonyanın yaratılması için gerektiği belirtilir. Rıza oluşturulduğu için hegemonik bir ideoloji sistemin kendisini yeniden üretmesine yardımcı olur. Kısaca, dünya düzenin üretimi ve yeniden üretimi için hem maddi güçler hem de rızanın yaratılması gerekir.

Genel olarak Gramşiyen yaklaşım eleştirel bir ekonomi politik görüşü oluşturmak için kullanılmıştır. Böylece, geleneksel uluslararası ekonomi politik çalışmalarında yer alan konular genişletilirken, bir yandan da bu alan pozitivismden kurtarılmaya çalışılmaktadır. Gramsci'nin hegemonya kavramından esinlenen Cox, dünya düzeninin açıklamasına ve aynı zamanda bu işleyişin değiştirilmesine çalışır. Eleştirel kuram, dünya düzeninin ve toplumsal ilişkilerin nasıl oluştuğunu ve değişim içinde olup olmadığını sorgular. Bu bağlamda, normların, kurumların ve geleneklerin nasıl ortaya çıktıklarını ve hangi toplumsal güçlerin var olan dünya düzenini değiştirerek, 'özgürleştirilecek' gücü olduğunu araştırır. Bu nedenle gelenekselcilerden farklı olarak, eleştirel kuram yalnızca geçmişte ne olduğu ile değil, tarihsel değişimin sürekliliği üzerinde durur. Devlet, toplumsal güçler ve dünya düzeni arasındaki eklemlenmeye ve bu eklemlenmenin tarihsel olarak ortaya çıkışının açıklanmasına katkıda bulunur. Devlet-sivil toplum bileşkesi içinde düşünülmesini sağlar. Cox, dünya düzenini ontolojik ve epistemolojik olarak analizi ile uluslararası gerçeklik üzerine yeni bir düşünme şekli sunar.

Fakat yukarıda da belirtildiği gibi neo-Gramşiyen görüşler ile ilgili sorunlar da mevcuttur. Keyman'ın ve Germain ile Kenny'nin belirttiği gibi Cox, hegemonyayı sınıflara indirgediğinden, devlet-sivil toplum ilişkisinde sınıfsal olmayan kimlikleri (örneğin, etnik ve cinsiyet temelli kimlikler), modern toplumla ortaya çıkan yeni ilişkileri dikkate almamaktadır. Bu durum sadece Cox'u da

bağlamaz. Vergin'in (2003: 86) deyişle, Gramsci'nin "kapitalist toplumların belli bir aşamasındaki siyasal durumları çözümlenmeye müsait olan teorisi, günümüzün sanayi-sonrası, ileri kapitalist, post-modern ya da küreselleşmiş dünyanın toplumlarında cereyan eden siyasal olayları açıklamaya müsait değildir."

Bununla birlikte, neo-Gramşiyen görüşlerin uluslararası ekonomi politik çalışmalarına katkıları olduğu belirtilmelidir. Özellikle Gramşiyen hegemonya kavramı çok önemlidir. Hegemonya fikirlerin kabul edilmesi ve maddi kaynak ve kurumlarla desteklenmesi ile geniş tabanlı rızanın görüntüsü olarak anlaşıldığında, günümüzde kapitalist sınıflar arasında ekonomik işbirliği gerçekleşse de küresel toplumsal rıza kazanılmaya çalışılmadığı sürece seçkinlerin ürettiği reformlara tepkiler olacağı açıktır. Bir başka deyişle, küresel sivil toplum düzeyinde hegemonyanın kurulması için rıza kavramına önem verilmediği sürece bunun gerçekleşmesi çok zordur. Bu bağlamda, Buchanan (2000) ve Robinson'ın (2005: 13) da belirttiği gibi günümüzde toplumsal güçlerin hegemonyasında rıza kazanılmaya çalışılmadığı için küreselleşme karşıtı görüşler artmaktadır. Robinson'a (2005: 13) göre, Üçüncü Dünya Ülkelerinde uç sağ kesimde, ulusalcı aydınlar arasında ve küresel adaleti vurgulayan toplumsal protestoculara küreselleşme ve hegemonya karşıtı görüşlere rastlanmaktadır. Neo-Gramşiyen görüşlerde verilen küreselleşme-hegemonya ilişkisi, bugün yaşadığımız karşıtlıklara dayalı küreselleşme düşüncelerini anlamamız açısından önemli bir kuramsal açılım sağlamaktadır.

KAYNAKÇA

Acar, M. (2007). Liberal Uluslararası Ekonomi Politik Teorileri. İçinde M. Ataman (Der.) *Küresel Güç ve Refah*: 15-54. Ankara: Nobel Yayınları.

Ataman, M. (2007a). Uluslararası Ekonomi Politik: Güç Siyasetinin Ötesi. İçinde Z. Dağı (Der.) *Uluslararası Politikayı Anlamak: Ulus-Devletten Küreselleşmeye*: 446-509, İstanbul: Alfa Yayınları.

Ataman, M. (2007b). Devlet Merkezli Uluslararası Ekonomi Politik Teorileri. İçinde M. Ataman (Der.) *Küresel Güç ve Refah*: 108-127. Ankara: Nobel Yayınları.

Berry, C. (2007). Rediscovering Robert Cox: Agency and the Ideational In Critical IPE. *Political Perspectives CIP*, 1 (8): 1-29.

Bieler, A. ve Morton, A. D. (2004). A Critical Theory Route to Hegemony, World Order and Historical Change. *Capital and Class*, 82: 85-113.

Bieler, A. ve Morton, A. D. (2001). (Der.) *Social Forces in the Making of New Europe: The Restructring of European Social Relations in the Global Political Economy*. Gordonsville, VA: Palgrave Macmillan.

Bieler, A. (2002). The Struggle over EU Enlargement: a Historical Material Analysis of European Integration. *Journal of European Public Policy*, 9 (4): 575-597.

Buchanan, P. G. (2000). Note Sulla ‘Escuela Italiana’: Using Gramsci in the Current International Moment. *Contemporary Politics*, 6 (2): 103-122.

Budd, A. (2007). Transnational Marxism: a Critique. *Contemporary Politics*, 13 (4): 331-347.

Cooper, R. N. (1968). *Economic Interdependence: Economic Policy in Atlantic Community*. New York: McGraw Hill.

Cox, R. W. (1986). Social Forces, States, and World Orders: Beyond International Relations Theory. İçinde R. O. Keohane (Der.) *Neorealism and Its Critics*: 204-255. New York: Columbia University Press.

Cox, R. W. (2010). Gramsci, Hegemony and International Relations. İçinde P. R. Viotti ve M. V. Kauppi *International Relations Theory*: 215-225. New York: Longman.

Denemark, R. A. ve O’Brein, R. (1997). Survey: Contesting the Canon: International Political Economy at UK and US Universities. *Review of International Political Economy*, 4(1): 214-238.

Duverger, M. (2002). *Siyaset Sosyolojisi*. Ş. Tekeli (Çev.), İstanbul: Varlık Yayınları.

Eralp, A. (2006). Hegemonya. İçinde A. Eralp (Der.) *Devlet ve Ötesi*: 155-183, İstanbul: İletişim Yayınları.

- Farrands, C. ve Worht, O. (2005). Critical Theory in Global Political Economy: Critique? Knowledge? Emancipation? *Society and Class*, 85: 43-61.
- Frieden, J. A. ve Lake, D. A. (2000). *International Political Economy*. New York: Bedford/St. Martin's.
- Gale, F. (1998). *Cave 'cave! Hic dragones'*: a neo-Gramscain Deconstruction and Reconstruction of International Regime Theory. *Review of International Political Economy*, 5 (2): 252-283.
- Germain, R. D. ve Kenny, M. (1998). Engaging Gramsci: International Relations and the New Gramscians. *Review of International Studies*, 24: 3-21.
- Gill, S. (1995). Globalization, Market Civilization and Disciplinary Neo-liberalism. *Millenium, Journal of International Studies*, 24 (3): 399-423.
- Gill, S. (Der.) (1993). *Gramsci, Historical Materialism and International Relations*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Gill, S. (1990). *American Hegemony and the Trilateral Commission*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Gill, S. ve Law, D. (1989). Global Hegemony and the Structural Power of Capital. *International Studies Quarterly*, 33 (4): 475- 99.
- Gilpin, R. (1987). *The Political Economy of International Relations*. New Jersey: Princeton University Press.
- Gramsci, A. (2007). *Hapishane Defterleri: Felsefe ve Politika Sorunları – seçmeler*. A. Cemgil (Çev.). İstanbul: Belge Yayınları.
- Jackson, R. ve Sorenson, G. (2003). *Introduction to International Theories and Approaches*, Oxford: Oxford University Press.
- Keohane, R. O. ve Nye, J. S. (2001). *Power and Interdependence*, New York: Longman.
- Keohane, R. O. ve Nye, J. S. (1972). *Transnational Relations and World Politics*, Cambridge: Harvard University Press.
- Keyman, F. (1997). Eleştirel Düşünce: İletişim, Hegemonya, Kimlik, Fark. İçinde A. Eralp (Der.), *Devlet, Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar*: 227-260. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Krasner, S. (2004). The Accomplishments of International Political Economy. İçinde S. Smith, K. Booth ve M. Zalewski (Der.) *International Theory: Positivism & Beyond*: 108-128. Cambridge: Cambridge University Press.
- Morton, A. D. (2003). Social Forces in the Struggle over Hegemony: Neo-Gramscian Perspectives in International Political Economy. *Rethinking Marxism*, 15 (2): 153-179.

Murphy, C. N. ve Nelson, D. R. (2001). International Political Economy: A Tale of two Heterodoxies. *British Journal of Politics and International Relations*, 3 (3): 393-412.

Murphy, C. N. (1998). Understanding IR: Understanding Gramsci. *Review of International Studies*, 24: 417-425.

Ozdemir, A. M. (2006). Uluslararası Ekonomi Politige Marksist Yaklaşımlar. *Toplum ve Bilim*, 105: 201-244.

Ozdemir, A. M. (2007). Uluslararası Ekonomi Politige Marksist Yaklaşımlar. İçinde M. Ataman (Der.) *Küresel Güç ve Refah*: 55- 107. Ankara: Nobel Yayınları.

Robinson, W. I. (2005). Gramsci and Globalisation: From Nation-state to Transnational Hegemony. *Critical Review Of International Social and Political Philosophy*, 8 (4): 1-16.

Rupert, M. (1998). (Re-) Engaging Gramsci: a Response to Germain and Kenny. *Review of International Studies*, 24: 427-434.

Shilliam, R. (2004). Hegemony and the Unfashionable Problematic of Primitive Accumulation. *Millennium: Journal of International Studies*, 32 (1): 59-88.

Vergin, N. (2003). *Siyasetin Sosyolojisi: Kavramlar, Tanımlar, Yaklaşımlar*. İstanbul: Bağlam Yayınları.

Vernon, R. (1971). *Sovereignty at Bay*. New York: Basic Books.

Wallerstein, I. (2001). The Inter-State Structure of the Modern World-System. İçinde A. Linkater (Der.) *International Relations: Critical Concepts in Political Science*: 1361-1377. London, New York: Routledge.